

Бігняк Олександр Валентинович
д.ю.н., професор,
завідувач кафедри міжнародного та європейського права
Національного університету «Одеська юридична академія»

МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ НА ЗАХИСТІ ПРАВ ЛЮДИНИ ПРИ ВИКОРИСТАННІ КРИПТОВАЛЮТ

В даний час світ стрімко змінюється. Поява платіжних систем, заснованих на новітніх технологіях – елемент світової економіки, що швидко перебудовується. У подібних умовах швидко змінюватися має і правове регулювання. Зараз багато країн задаються питаннями державної правової політики у сфері регулювання криптовалюти і технології блокчейн.

XXI століття, яке, на думку низки видних авторів, мало стати «золотим століттям» для світової економіки, принесло суворі випробування суспільству і поставило нові важкі питання перед вченими. Фінансова глобалізація не виправдала надій. Зростання грошових потоків з багатих країн в бідні призвело не до поліпшення добробуту останніх, а лише до зміни власників їх національної власності в обмін на фіктивний капітал. Глобальна криза провокує прискорення централізації світового капіталу і зростання соціального розшарування, а також втрату довіри з боку населення до світової фінансової системи.

На тлі кризових процесів і втрати довіри до традиційних економічних інститутів зростає інтерес до криптовалюти. Ця тема сьогодні користується особливою популярністю як у науковій спільноті, так і у широкої публіки. Іноді в криптовалюті навіть бачать «цифрове золото», новітній етап цифрової еволюції грошей, модель «віртуальної» економіки в мініатюрі.

Все більше людей відзначають відповідність криптовалюти, що заснована саме на інформації, відповідним бажаним критеріям. Криптовалюта – це певні набори символів, цифр, букв (тобто цифровий код). Криптовалюта являє собою винагороду системи блокчейн, а майнінг зводиться до конкуренції математичних завдань, що вирішуються для отримання винагороди у вигляді монет. Першою реалізацією концепції криптовалюти став біткоїн, принцип роботи якого було описано ще у 2008 році, засновником його вважається Сатоші Накамото, наприкінці жовтня 2008 року

він описав технічні аспекти функціонування майбутньої криптовалюти, а вже в січні 2009 року виклав в загальний доступ першу версію коду цієї електронної валюти. Біткоїн є найбільш поширеною криптовалютою сьогодення, число користувачів цієї системи неухильно зростає у світі та в Україні.

В даний час в світі не вироблено загальновизнаного підходу до розуміння сутності криптовалют і правил їх регулювання. Залежно від країни криптовалюта розглядається як платіжний засіб, специфічний товар, актив тощо, і може мати обмеження в обороті (наприклад, заборона операцій з нею для банківських установ). Переважно невеликі держави, офшорні території намагаються використовувати популярність криптовалют і технології блокчейн для залучення іноземних інвестицій в створення підприємств і нових робочих місць, тому формують досить ліберальне законодавство. Інші країни займають більш стриману позицію або істотно обмежують обіг криптовалют.

В багатьох державах не створено правової бази обігу та використання криптовалюти, попри певне економічне та соціальне сприйняття. Хоча у певних високорозвинених країнах світу офіційно визначено статус криптовалюти, а також визначено органи регулювання й контролю за операціями з криптовалютою. У деяких країнах з криптовалютою ведеться певна боротьба.

Говорячи про найбільш загальну характеристику світового підходу до регулювання віртуальних валют, його можна позначити приблизно наступною формулою: за відсутності у країн галузевого законодавства, що регулює обіг криптовалюти, вони застосовують норми, що регулюють оподаткування за схожими операціями.

Низка держав відносить здійснення діяльності, пов'язаної з криптовалютами, виключно до фінансової сфери. В такому випадку основою підходу державного регулювання ринку криптовалюти є діяльність, яка забезпечує податкові надходження в бюджет країни від вказаного виду діяльності.

Сьогодні країни змушені самостійно здійснювати регулювання криптовалюти з урахуванням національних інтересів і внутрішнього законодавства. «Прогалини» законодавства держави намагаються усувати за допомогою судових органів влади, створюючи прецеденти і в подальшому

вирішуючи схожі питання відповідно до наявної практики.

Складність технології, особливо в частині її контролю, змушує уряди різних держав або зовсім закривати очі на існування біткоїна і його аналогів, або привласнювати йому проміжні статуси.

Інституційно поширеність транзакцій з використанням криптовалют поки заснована на неформальних нормах учасників даного процесу. На сьогоднішній день не сформовано єдиних норм і правил обігу криптовалют. Даний процес поки лише набирає обертів. В даний час всі операції фіксуються, але носять знеособлений характер, тобто неможливо достовірно ідентифікувати сторони розрахунків, якщо вони цього не зробили. Це може негативно позначитися на етапі становлення і розвитку даного інструменту, і навіть стати плацдармом для шахрайства та здійснення нелегальних схем і платежів. Даний інструмент вимагає, перш за все, офіційного визнання світовими урядами. Необхідно надання йому офіційного статусу платіжного засобу і опрацювання нормативно-правової бази (розробки формальних норм і правил) емісії, обігу, ідентифікації користувачів і здійснення платежів.

Проблеми захисту прав людини при використанні криптовалют пояснюються, перш за все, неоднозначністю правового статусу криптовалют та цілком очевидними проблемами правового регулювання їх використання, і важливу роль в процесі формування системи регулювання криптовалют і блокчейн повинні займати саме міжнародні організації, які займаються виробленням рекомендацій в інтересах єдиного розуміння країнами суті криптовалют і правил їх регулювання з урахуванням необхідності скорочення використання криптовалют в тіньовій економіці.

Відповідно до звітів і доповідей Міжнародного валютного фонду, використання криптовалют як основного платіжного документа за зовнішньоекономічними договорами або прийняття та зарахування електронних грошей на віртуальні рахунки не рекомендувалося. Однак через певний час МВФ озвучив протилежну позицію, що передбачає застосування в сучасній економіці таких «фінансових активів» та їх впровадження центральними банками в національну економіку нарівні з національною та іноземними валютами.

У звіті про глобальну економіку «World Economic and Social Survey 2018. Frontier technologies for sustainable development» ООН назвала криптовалюту «новим кордоном» в області цифрових фінансів. За даними ООН, крипто- й blockchain-технології у цілому спроможні створювати нові, революційні бізнес-моделі, які скорочують тяганину і різко підвищують ефективність [1].

Міжнародні організації проводять певну роботу у визначені правового статусу та регулювання обігу криптовалют, зокрема, розробляють рекомендації і стандарти для можливого врахування при формуванні національного і наднаціонального регулювання даної сфери.

Так, Організація економічного розвитку і співпраці (ОЕСР) розпочала публічну діяльність з вивчення питання криптовалюти в 2018 році з проведення двох зустрічей з регуляторами та експертним співтовариством. У травні і червні цього ж року були організовані круглі столи з представниками бізнесу та регулюючих органів з метою обговорення ризиків і можливостей в сфері криптовалюти і блокчейн. 21 березня 2018 року ОЕСР представила представникам країн G20 доповідь, в якій повідомила, що розробляє, в тому числі, і правові механізми, які допоможуть державам враховувати особливості криптовалюти і розподіленого реєстру при зборі податків [2].

У вересні 2018 року було проведено перший міжнародний форум *OECD Blockchain Policy Forum*, в рамках якого ОЕСР заявила про намір зосередити свою роботу в сфері блокчейн за трьома напрямками: розробка підходів регулювання технології блокчейн, впровадження в практику цих підходів і розвиток міжнародного співробітництва.

Провідним аналітиком Центру податкової політики і адміністрування ОЕСР Керолайн Мальком відзначено, що на сьогоднішній день багато країн не впевнені в тій позиції, яку вони займають по питанню криптовалюти, тому додаткова робота міжнародних організацій по цій темі є необхідною [3].

У зв'язку з цим ОЕСР вивчає що зараз відбувається в сфері криптовалюти і блокчейн, щоб дати свої рекомендації з регулювання даної галузі в різних областях застосування. Серед таких областей – фінансові та товарні ринки, фінансові послуги, податкове адміністрування, захист прав споживачів,

законодавство про протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму. У Організації є розуміння, як зараз виглядає ця картина в різних країнах, що вони роблять в цьому напрямку і як треба розвивати модель кращої практики.

Вельми актуальним питанням є розробка заходів податкової політики та податкового адміністрування. По даному напрямку регулювання, як правило, виникають два питання: – чи є право у конкретної юрисдикції стягувати податки з діяльності в області криптовалют; – якщо встановлено, що таке право існує, то якою має бути податкова ставка.

Також з точки зору податкового адміністрування регулятори країн ОЕСР розглядають блокчейн як інструмент для моніторингу ланцюжка формування доданої вартості з метою справляння ПДВ і безпосереднього справляння податків. У зв'язку з цим показовим є приклад концепції VAT-coin – токена, який може використовуватися не тільки для справляння, а й для повернення ПДВ. Подібне рішення носить універсальний характер для країн, оскільки не використовує національну валюту і може вирішити проблему незаконного повернення ПДВ.

Тут варто також зауважити, що при регулюванні використання криптовалют велике значення має питання як розглядати криптовалюту: як товар, як засіб платежу чи як фінансовий інструмент, оскільки у кожному з цих випадків застосовуються різні колізійні прив'язки щодо регулювання.

Якщо розглядати криптовалюту як товар, то, звісно, до її регулювання застосовується речове право: закон місця знаходження речі стосовно нерухомого і рухомого майна, однак через специфіку криптовалюти буде важко визначити її конкретне місцезнаходження.

Якщо криптовалюту розглядати як платіжний засіб, то при встановленні змісту грошових зобов'язань застосовуються дві колізійні прив'язки: закон валюти платежу та закон валюти боргу, перший є більш визнаним, але теж з певними особливостями. Проте в деяких країнах ці положення регулюються виключно нормами публічного права.

Якщо криптовалюту вважати фінансовим активом, то можуть застосовуватися такі прив'язки: закон національності емітента цінних паперів, закон місця реєстрації випуску цінних паперів,

закон місця обігу цінних паперів, зобов'язальний статут угоди, предметом якого є цінний папір, особистий закон власника цінного паперу. З цього приводу існують також різні підходи в різних країнах. Тому доцільно в угоді вказувати право, що регулює цю угоду.

На розвиток міжнародного права, у тому числі міжнародного права прав людини, впливають основні фактори сучасної дійсності, такі як інтернаціоналізація господарського життя, безпосереднім проявом якої є широкий розвиток різностороннього економічного і науково-технічного співробітництва; різке посилення міграції населення внаслідок війн, усілякого роду конфліктів, національних, політичних причин, а також з метою працевлаштування, отримання освіти; а також науково-технічний прогрес, який зблизив континенти і країни й полегшив загальнолюдське спілкування. Криптовалюта як досягнення науково-технічного прогресу зближує континенти й полегшує загальнолюдське спілкування, а, отже, ще й з цих причин, потребує відповідного регулювання і вирішення колізій, що виникають.

Джерела:

1. <https://www.economics.segodnya.ua/economics/kriptovalyuta/oon-nazvala-kriptovalyuty-novym-rubezhom-v-mire-finansov-1210070.html>.
2. OECD Secretary-General Report to G20 Finance Ministers and Central Bank Governors Buenos Aires, Argentina March 2018 URL: <https://www.oecd.org/tax/OECD-Secretary-General-tax-report-G20-Finance-Ministers-Argentina-March-2018.pdf>.
3. Международный семинар «Страны ОЭСР и ЕАЭС: возможности сближения подходов к регулированию криптовалюты и блокчейн» – г. Москва, Россия, штаб-квартира ЕЭК, 26 июля 2018 г. URL: http://www.eurasiancommission.org/ru/act/integr_i_makroec/dep_makroec_pol/Pages/26072018.aspx.